

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XIV. Nr. 133

Decembrie 1985

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano, 1-A

Tel. (06) 679.77.85

UN SANCTUAR TRACIC AL SOARELUI LA CETATEA DIN PETRIȘ ?

de HRISTACHE TATU

La începutul epocii civilizației fierului, când sunt înălțate cetăți ca cea din Petriș, Hațeg, încep să se concretizeze în forme elaborate și reprezentări ale concepțiilor, manifestărilor și practicilor religioase și astronomice chiar, cum au existat la multe popoare antice. Herodot le-a remarcat în practică la Geto-Daci, dar se pare că le-au avut în folosință și Tracii.

La Cetatea din Petriș surprindem existența unui fel de atelier în aer liber de sculptură străveche realizată, se pare, în astfel de scopuri.

Pe panta ce drumul din Câmpul Răstoacă, de la est de Hațeg, urcă în serpentină, în imediata apropiere de fosta poartă a cetății, se află un grup de patru stânci naturale pe care apar sculptate prin dăltuire un complex de figuri (Vezi planșele).

În centrul lor, pe un pisc care a străjuit intrarea în cetate pe latura de vest a drumului, domină o stâncă căreia cu vremea i s-a modelat o înfățișare stranie de zimbru împietrit pe timpul saltului și rămas sprijinit pe picioarele dinapoi. Este cunoscută sub denumirea de «Stâncă Jidovului».

Forma de animal întărâtat are peste 5 metri lungime și este înălțat la peste 4 metri, grosimea lui depășind 2 metri.

Dar nu pitorescul ei contituie ceea ce izbește imaginația celui ce o contemplă, ci reprezentările elaborate de om pe ea, ținând de facultatea care-i este proprie numai lui - creația.

Pe partea care ar reprezenta capul, luminat tot timpul zilei de soare, este dăltuită în adâncime de peste 0,20 m. o suprafață circulară, circumferința fiind adâncit marcată și având diametrul de 1,25 m (Vezi foto 1).

Se pare că s-a urmărit să se creeze o anumită poziție a orizontalității figurai în raport de cursul astrului zilei, pentru că partea din semicercul nordic este mai mult adâncită și are realizată o înclinare oarecum oblică pe verticalitatea plană în care a fost concepută, astfel ca razele soarelui să cadă din plin, vertical pe suprafața care a putut servi drept cadran solar. Dinspre partea de nord, perpendicular pe diametrul vertical al figurii sculptate, în poziție orizontală sînt îndreptate trei muchii paralele prelucrate în relief în peretele stîncii. Cea de deasupra lasă impresia că ar trece prin cercul suprafeței circulare, a doua că străbate jumătatea inferioară a semicercului, iar a treia s-ar înscrie pe baza de jos a circumferinței. Spațiul de sub muchia a treia pare să fi fost șlefuit. Este posibil ca aceste muchii să fi stabilit valori de măsurarea timpului sau poziții ale astrului zilei sau chiar al nopții, în raport de umbra lăsată pe ele de axul cadranului solar, ce pare să fi existat.

Cei care au văzut această lucrare, inclusiv un arheolog maghiar, s-au pronunțat că ar reprezenta soarele, simbol al credințelor din îndepărtata anti-chitate (Foto 1).

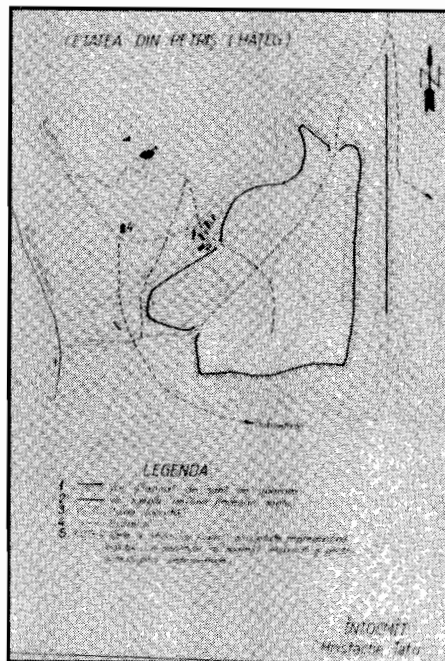

Foto 1. Schița Cetății din Petriș.

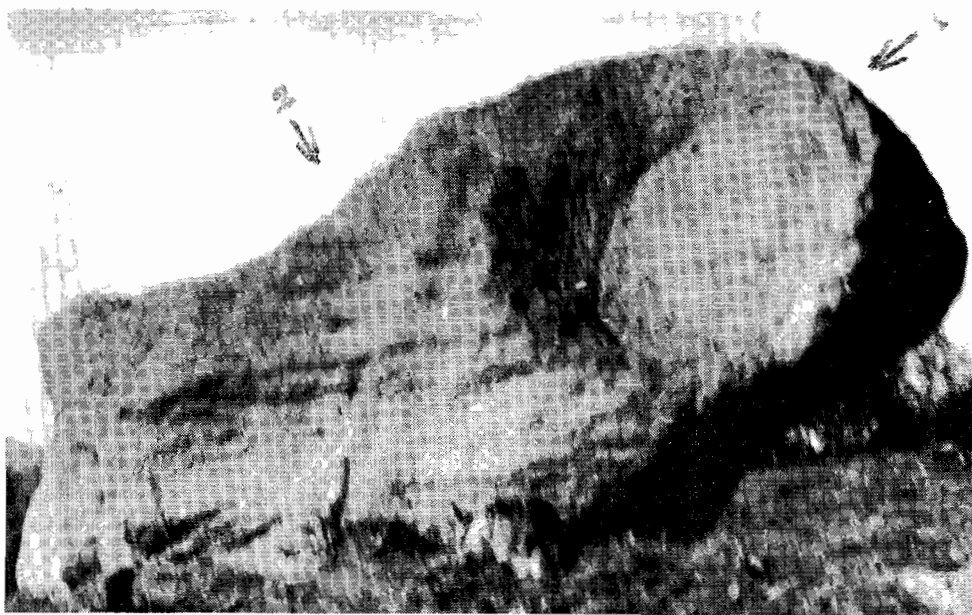
Lucrarea nu se reduce la atât. Pe partea de nord, dinapoia stîncii, a fost prelucrată o față în poziție verticală pe care este sculptată în relief, ca o lipie de pe care a fost ridicat țestul, crescută mai bine de 0,10 m. din circumferința în care se înscrie, avînd diametrul de 1,25 m.

În semicercul superior este săpată o nișă, o adâncitură, prin dăltuire, căci urmele de daltă dovedesc aceasta, care ar putea reprezenta, sublimat la esențe, ca pe figurinele neolitice sau creațiile brâncușiene, părți ale feței umane, ochi, gură, dându-i aspect antropomorf, cum apare în sculptura sau pictura folclorică ce reprezintă soarele.

Urmele lăsate de daltă pe figura în relief par să aibă și ele o semnificație. Admițând câteva procente de fantezie analizei, s-ar putea interpreta că ar întruchipa mâna dreaptă cu palma deschisă și ridicată în sus ca pentru a primi ofranda jertfei oficiate pe suprafața circulară cu șanțulețul aflat deasupra. Ea poate indica și date legate de astronomie. Astfel, degetul mare, gravat pe peretele de vest al nișei, ar indica vestul, iar celelalte patru de pe perețele de sud, resfirate cum sunt, s-ar referi la poziții ale astrului zilei. De fapt ipoteze. Stâncă fiind de natură sedimentară, cu uneltele vremii de atunci nu s-a putut realiza o lucrare asemănătoare nici cel puțin menhirului de la Baia de Criș, contemporan. Totuși, însoțitorii mei au numărat cele cinci degete și au rămas cu impresia că reprezintă imaginea unei mâini. Cu aparatul foto de care dispun n-am putut realiza o imagine suficientă și nici mulajul luat n-a fost concludent. Astfel că mă rezum la atât.

Dar - alt aspect -, partea de stâncă cu fața în care este încadrată figura în relief pare să fi fost prelucrată, ca să poată înfățișa o acvilă pregătită să-și ia zborul. Umerii simetrici de o parte și de alta a figurii și aripile ridicate dar încă nedesprinse de trup, cum apare pe peliculă, ar semnifica aceasta, încât cei care ne-au însoțit nu s-au putut opri să nu exclame: Această figură reprezintă un adevărat sfinx! (Foto 2).

Foto 2. Stâncă Jidovului cu cadranul solar.

În plus, pe partea superioară dinspre nord, care ar reprezenta crupa formei zoomorfe a stâncii, este dăltuită în poziție orizontală o altă formă circulară, similară primei, adâncită mai bine de 0,20 m., de asemenea cu diametrul de 1,25 m. Pentru a se putea obține orizontalitatea și conturarea figurei, pare să fi fost derocată jumătatea superioară a părții de nord a rocii pe grosime de 0,80 m. Această figură este mai erodată, dar marginea de nord est este evidentă și pare să fi fost șlefuită ca pereții alveolați ai rășnițelor antice. Circumferința a fost bine marcată și se apropie de muchia superioară a feței în poziție verticală cu figura în relief. Din centrul figurii pornește un șanțuleț, săpat prin dăltuire. Pereții șlefuiți au 0,18 m. înălțime, străbătând muchia în care se întâlnesc cele două figuri pentru a se putea scurge din cea de deasupra spre figura în relief, posibil, sângele de la jertfele practicate în acele vremuri pe astfel de altare. (Foto 3).

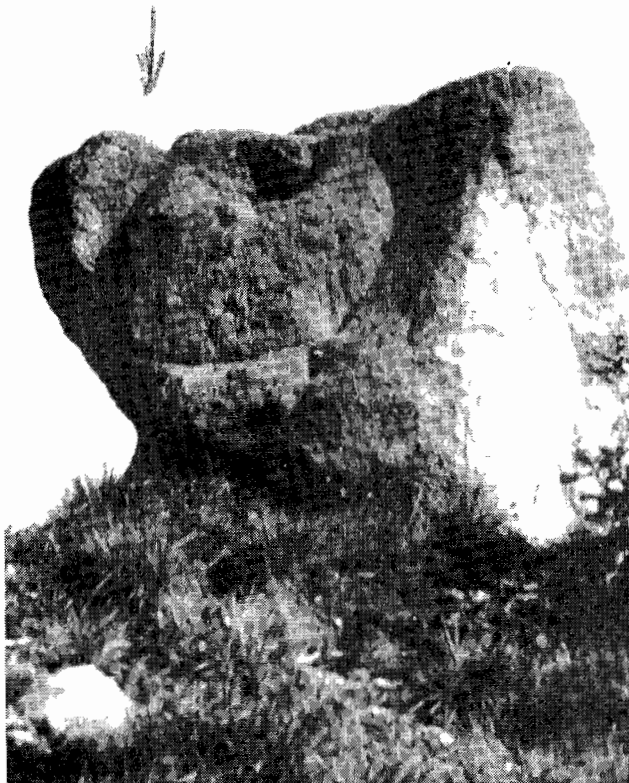

Foto 3. Figura în relief cu înfățișare de sfinx.

Și ca o curiozitate, pe care n-am putut-o explica, aparatul foto a relevat o figură circulară și pe sol, în fața botului zoomorf al stâncii, de proporție mai mică, pe care cu ochiul liber n-am putut-o identifica, de altfel nici căutând-o. Potrivit foto 3, dacă semnul circular nu este o defecțiune a peliculei, înseamnă că și la nord de stâncă aparatul a mai relevat o figură similară celei din foto 4.

Foto 4. Figura în relief privită din alt unghi.

După poziția față de punctele cardinale și posibilitatea de a fi luminate de soare, prima împreună cu cele trei muchii pot primi radiația solară toată ziua, a doua în crepuscul, iar a treia la zenit sau pe timpul coborârii soarelui spre asfințit.

Dacă am lua în considerare ca existente și cele două figuri identificate de aparatul foto, situate una la sud și alta la nord de stâncă, înseamnă că și ele au putut avea un rol în scopul pentru care a fost elaborat acest complex.

Orânduirea figurilor pe stâncă pare să fi îndeplinit o funcționalitate pentru cei care au conceput-o.

Reliefează o organizare logică în legătură cu măsurarea timpului și, posibil, pentru astronomie, preocupări care în acele vremuri constituiau mistere și în favoarea lor se oficiau practicile religioase.

A doua stâncă este situată la 10 m. pe direcția sud-vest, de unde figura primă de pe «Stânca Jidovului» este luminată tot cursul zilei. Este de formă obișnuită, ieșită din sol, cu latura lungă pe direcția est-vest. Pe ea este dăltuită o altă figură circulară, în poziție orizontală, ca o vatră de foc, cu diametrul de 1,50 m., orientată în așa fel încât să fie luminată tot cursul zilei.

Stânca fiind înclinată, în partea din amonte, adâncitura realizată pentru obținerea orizontalității și conturarea formei ei, este de 0,60 m (Foto 5).

A fost aproape total acoperită cu mușchi care se transformase într-un fel de saltea în adâncitura alveolară. Numai după înlăturarea vegetației ne-am dat seama de asemănarea dintre figuri și că poate fi posibilă o continuitate între ele.

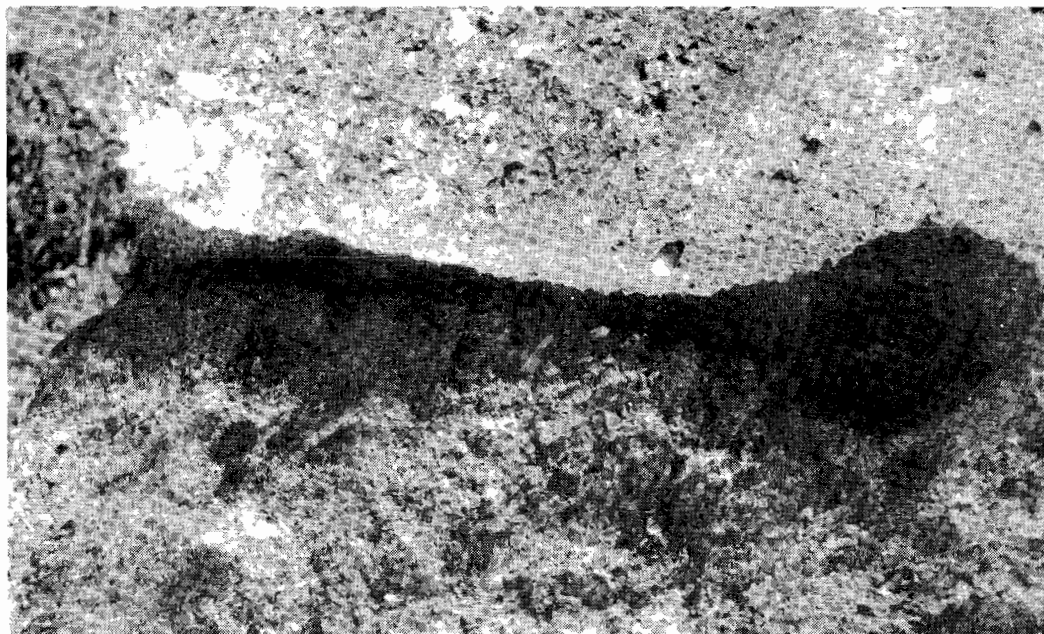

Foto 5. Șanțulețul de pe figura formei de crupă a stâncii.

Stânca a treia, mai mică ca volum, este situată pe latura de est a drumului. Efigia sculptată pe ea este de formă sferică, având diametrul de 1,25 m. Pentru prelucrarea ei s-a dăltuit roca mai bine de 2 m. în lungime, peste 1,0 m în lățime și 1,5 m lățime, creindu-se adâncitura alveolară în centrul căreia s-a dat forma efigiei (foto 6). Întrucât se pare că nu s-a reușit ca fața ei să fie îndreptată pe o direcție paralelă cu sfinxul, a fost dislocată și așezată în poziția proiectată.

Este posibil ca figura de pe această stâncă, împreună cu sfinxul de pe Stânca Jidovului, situată pe latura de vest a drumului, oarecum în același plan și pe poziții dominante, au avut rol să impresioneze și să creeze un cadru solemn pentru cei ce urcau spre poarta cetății.

Foto 6. Figura de la sol cu aspect de vatră de foc.

Foto 7. Figura de pe stânca a treia.

Ultima stâncă, cu altă figură mai impresionantă ca cea de pe penultima, se află pe locul unde o cale ce cobora de la stânca Jidovului întâlnea drumul care urca din Câmpul Răstoacă, pe partea superioară a pantei dealului Petriș, spre poarta de vest a cetății, și continua spre Subcetate (cale străveche). Este masivă și formează vârful unui pisc care domină în jur și în special calea spre cetate. Lățimea ei, de peste 10 m., este îndreptată spre vest. În partea de nord prezintă o deschizătură ca și gura unei mici peșteri.

Pe partea superioară a ei a fost dăltuită o adâncitură circulară de formă alveolară, cu pereții în pantă, lucrați în simetrie perfectă, ca să încadreze efigia în relief, care se înalță din circumferința de 1,25 m. în care a fost înscrisă, cu patru muchii foarte aplatizate, însă închizând patru fețe ce se unesc cu unghiul ascuțit în vârful unei forme piramidale. (Foto 8).

Foto 8. Figura de pe stânca a patra cu aspect piramidal.

Poate fi privită și ca fiind o calotă sferică turtită. Se remarcă însă că inițial ea s-a prezentat cu patru fețe triunghiulare ce alcătuiau o formă piramidală. În poziția ce i s-a dat, este posibil ca vârful ei să indice o direcție verticală pe zenit.

Efigia, în forma de jeț în care a fost concepută să troneze, a putut înfățișa o figură demiurgică pentru cei din acele vremuri și să impresioneze, ca și în cazul celorlalte, pe cei ce se apropiau de cetate.

Astfel s-ar prezenta complexul de figuri sculptate de pe cele patru stânci, din care trei sunt grupate imediat în apropierea porții de nord, iar a patra se află la circa 100 m nord-vest de Stânca Jidovului, fiind vizibilă de pe aceasta și cea de a treia. Pe această latură a cetății au fost singurele stânci mai proeminente, ieșite din sol.

Lucrările par să constituie un complex cu funcționalitate, posibil și pentru astronomie, dacă ținem seama că multe civilizații și popoare au utilizat în antichitate astfel de repere stabile pentru a determina în raport de ele poziții ale astrilor cerești.

Este greu de închipuit, măcar și ipotetic, un sistem de utilizare a acestui complex în legătură cu astronomia și de aceea nu încercăm să demonstrăm așa ceva.

Totuși, luând drept obiectiv Complexul astronomic și religios de la Sarmizegetusa Regia, cu care s-ar putea compara, stânca cu sfinxul, împreună cu a treia și a patra dintre stâncile sculptate, ar putea fi asemuite cu marele templu și ansamblul astronomic de acolo, iar figura de pe sol, sub formă de vatră de foc, cu placa de ardezit. Desigur, funcționalitatea ar fi posibil să nu difere nici în legătură cu jertfele practicate.

Numai că acest complex astronomic și religios de la Cetatea din Petriș, dacă poate fi considerat ca atare, este cu mult mai vechi. Complexul a ținut de această cetate și poate fi socotit strămoș al marelui centru religios și de cercetări astronomice de la Sarmizegetusa Regia.

Înainte de începerea cercetărilor la Cetatea din Petriș, când mă frământam să înțeleg rostul ei, am prezentat ceramică recoltată de aici spre a fi analizată și de către Alexandru Vulpe. D. Sa s-a pronunțat că cetatea a existat, cu întreruperi, și în secolele VI și chiar III î.e.n.

Aproape un mileniu de existență în care, dintre neamurile tracice, Daco-Geții s-au format ca mare popor, uimind pe anticul Herodot, care i-a caracterizat, după cum este cunoscut, ca «cei mai viteji și cei mai dreapți dintre neamurile trace».

După trei milenii, aceste pietre cioplite de la Cetatea din Petriș apar ca mărturii certe ale concepțiilor și credințelor călăuzite din vechime de oamenii acestor locuri.

Complexul astronomic și religios de la Cetatea din Petriș constituie monument istoric și trebuie să fie declarat ca atare, necesitând protecția cuvenită.

H. T.

ETAT ET RELIGION DANS LES SOCIETES ANCIENNES

par le Prof. Dr. Iosif Constantin Dragan

Je voudrais mettre en relief l'importance de la religion dans ses rapports avec l'Etat et dans la société ancienne en général:

1. *La force de la religion*

Toutes les religions des sociétés anciennes, à savoir dans l'antiquité romaine, ont eu une force vis-à-vis de l'Etat en devenant des entités paratatiques. Souvent les chefs politiques étaient même les chefs religieux. Aucune autre religion a manifesté une force plus grande que le christianisme, comme il a été démontré, dès qu'il a été accepté comme religion officielle et s'est organisé en conséquence.

L'Eglise chrétienne a été organisée de Rome et non pas de Jerusalem, par le mérite de l'apôtre Paul, homme cultivé, Pierre étant un simple pêcheur; l'Eglise a pris sa force du moment qu'elle a adopté dans son organisation, le modèle de l'Etat Romain, avec lequel elle s'est étendue dans tout l'Empire.

Au début elle a subi beaucoup de persécutions à cause de ses principes inapplicables au cent pour cent dans n'importe quelle société organisée. Ainsi elle a miné les bases mêmes de l'Etat Romain (elle aurait pu détruire tout autre état par ses principes anti-sociaux).

L'analyse approfondie, faite par des grands historiens comme Edward Gibbon et Théodor Mommsen, a montré qu'une des grandes causes si non la principale de la chute de l'Empire Romain a été la religion et l'Eglise chrétienne. Voilà où peut mener la religion dans ses rapports avec les états. Aujourd'hui même on peut remarquer quelle force représente l'Eglise en Pologne et comme l'état doit en tenir compte et essayer toujours de trouver des compromis.

Ceci met en relief l'importance et le poids des valeurs religieuses et des préoccupations de l'homme pour la vie après la mort. La religion organisée devient ainsi même un besoin social comme tous les autres besoins de l'homme dans la vie actuelle, besoins qui sont satisfaits également en commun, dans la société. Voilà d'où surgit la force, qui peut devenir parfois même destructive vis-à-vis de l'état.

Dans l'année 476 à la chute de Rome sous la pression barbare, l'Eglise a pris à sa charge même des fonctions politiques et plus tard elle s'est mise d'accord et a facilité la formation en Europe des Etats des peuples envahisseurs.

2. *Prosélytisme*

Les religions en général et le christianisme en particulier ont dans leur même nature une tendance vers le prosélytisme, pour sauver l'âme d'autres gens. Ce prosélytisme devient ainsi un «impérialisme spirituel», mais avec des conséquences d'une sorte de «domination politique». Vis-à-vis de ces dangers, certains peuples se sont défendus et n'ont pas accepté la conversion.

Dans le Moyen-Age en Europe Orientale et au Moyen-Orient, deux forces religieuses-politiques essaient de conquérir à la nouvelle foi: la confession byzantine-orthodoxe et l'islamisme.

L'Empéreur de Byzance pour compte du Patriarcat et le Calif de Bagdad pour l'islamisme, pratiquent le prosélytisme même par des guerres et essaient de conquérir à la nouvelle foi les peuples de la steppe scythe, où à l'époque fonctionnait un Empire fort et guerrier, l'Empire des Kazars.

Cette population d'origine turque a résisté pendant un certain temps, mais en 740 elle a adopté une religion qu'elle considérait «plus neutre», au moins dans sa zone, à savoir le «mosaïsme des Juifs», malgré que ces Turcs-Kazars n'avaient aucune liaison, ni ethnique ni politique, avec les 12 tribus répandues dans le monde par l'exode, à la suite de la destruction du Temple de Jerusalem dans l'année 70.

A cette religion nationale, discriminatoire et exclusiviste, s'est ajoutée la «13-ème tribu» comme le fameux écrivain très documenté sur des sources arabes, byzantines et israelites Arthur Koestler a nommé cette population, qui venait s'ajouter spirituellement par l'adoption des Saintes Ecritures (en réalité l'histoire des juifs sémites). Ainsi les Kazars sont échappés à la domination, préférant rester et devenir dominateurs, au lieu d'être dominés.

Un autre exemple de prosélytisme avec des propos de conquête d'autres peuples, ont été les tribus mongoles des Mogyors (Hongrois) qui en adoptant le christianisme de confession catholique, utilisaient cet aspect de la religion pour pénétrer en Transylvanie autour de l'année 1.000, malgré que les Roumains étaient déjà nés chrétiens depuis le commencement par l'oeuvre de l'apôtre André, les évêques Ulfilas et Niceta qui ont été destinés pour la zone du Danube pour exercer leur apostolat chrétien.

3. *Idéologie*

La religion chrétienne installée dans l'Empire Romain et dans les états qui ont suivi en Europe, a développé une nouvelle «ideologie» qui touchait les valeurs culturelles précédentes et ont dominé pendant tout le Moyen-Age, jusqu'à la Renaissance.

Elle a commencé par le philosophe religieux de la période nommé «patristique», avec des interprétations formulées par Origenes, Saint Augustin et autres, mais qui ont porté également à des schismes et idéologies diffé-

rentes. Ainsi s'est développé «l'arianisme» dont l'auteur a dû se réfugier de l'Afrique en Dobrugia-Getia Minor, près du port Tomis-Constanza.

Cette région est devenue un «centre de foi et de martyrs» (une vingtaine énumérés dans mon livre *Dacia's Imperial Millenium* que j'offre en hommage, à qui est intéressé). Parmi les martyrs, je cite seulement le nom Dacius et parmi les savants je cite Joan Cassian qui s'est déplacé à Marseille où il a publié 80 oeuvres et fait construire le Monastère Saint Victor, qui existe toujours.

4. Histoire

Pour nous historiens, il est important que je cite la plus grande personnalité de cette région, le Monseigneur Denis le Roumain (faussement connu sous le nom de Dionisius Exiguus, «moine scythe» malgré que n'existaient plus de scythes dans cette diocèse, nommé ainsi par Dioclétien. Il était un polyglotte très cultivé, ami personnel du premier ministre d'Italie Cassiodor, et avec celui-ci fondateur de la première université de la nouvelle Europe à Vivarium Squillace. Il a été invité par le Pape à Rome pour calculer la date des Pâques pour 99 ans en avant, ce qu'il a fait de manière correcte et à l'occasion il a lancé l'idée de créer une nouvelle ère, «Anno Dómini» à partir de la naissance de notre Seigneur Jésus Christ.

La proposition a été faite dans l'année 526 a.D. et le Pape par une bulle invitait les chrétiens à partir de 531 d'utiliser cette nouvelle datation, aujourd'hui adoptée dans tout le monde même non chrétien. Denis le Roumain de Constanza est devenu l'écrivain le plus cité chaque jour dans le monde en datant n'importe quel document. Mais combien de gens se souviennent ou le savent-ils?

Pour nous, les historiens, cette initiative de Denis nous a obligé de refaire la datation des événements historiques, en divisant le temps passé en deux époques: avant et après la naissance de Jésus Christ. Il a fixé la naissance de Jésus dans l'année 754 «Ab urbe condita», qui est devenue l'année + 1 de la nouvelle ère a.D. Toutes les dates historiques ont reçu ainsi une nouvelle datation que nous tous utilisons, sauf Mommsen qui indique les deux dates de la fondation de Rome et a.D.

Les recherches récentes ont prouvé que Denis le Roumain manquant de documentation suffisante, s'est trompé de six ans, la naissance probable de Jésus étant en 748 u.c. Mais nous ignorons la date effective de cette naissance sans pouvoir arriver à une conclusion sûre (se basant soit sur les trois recensements d'Auguste dans les années - 28, - 8 et + 8 et même sur la comète Halley, qui revient d'actualité cette année).

Si nous avons en Hérodote le père de l'histoire antique, Denis le Roumain par cette initiative de changement de la datation de temps historique devient lui aussi un autre père de l'histoire, ou tout au plus un grand et digne collègue de nous historiens.

J. C. D.

L'IMPORTANZA DELLA DONNA NELL'ILLIRIA DEL SUD

Attraverso i documenti epigrafici di Dodona e di Butrinto

di NERMIN VLORA FALASCHI

Aristotele considerava le donne «utensili animati» (1). E non vi è dubbio che i suoi principî hanno lasciato fino ai nostri giorni impronte indelebili sulla filosofia e sul modo di vivere.

E non vi è neanche dubbio che la maggioranza degli studiosi ha fatto proprî questi principî, sviluppando una sorta di «forma mentis» che tende a collocare la donna di tutte le antiche società mediterranee nella stessa situazione che aveva nella società greca. E neppure dissimile, del resto, era lo stato della donna romana, per altro migliorato grazie sopra tutto all'influenza etrusca.

Invero, in molti paesi la società non è riuscita ancora a liberarsi completamente da certi principî aristotelici.

Al contrario, da quanto risulta dalle testimonianze epigrafiche di Dodona e di Butrinto relative ad un periodo compreso tra il VI° e il I° secolo a.C., nell'Iliria Meridionale la donna godeva diritti uguali a quelli degli uomini e, in alcune circostanze, addirittura superiori.

Non intendiamo certo inoltrarci nelle profondità del tempo, fino a raggiungere l'epoca del matriarcato, quando si venerava «Dhemetra» (nell'illirico moderno, cioè in albanese, si ha : Dhe - Terra, e mitra - utero, per cui: Dhemetra - Madreterra) e sua figlia «Cora» (in albanese: kora - il raccolto), assunte dai Romani rispettivamente come «Ceres» e «Proserpina». E neppure desideriamo parlare di «Afrodite» (in albanese: Afer - vicino, dita - il giorno, quindi Aferdita - Vicina al giorno), la Dea dell'alba e della bellezza che più tardi i Romani chiamarono «Venus», lo stesso nome che indica il pianeta ultimo a scomparire sul far del giorno.

Queste e molte ancora erano ed appartengono alla leggenda nella dimensione della mitologia, che indubbiamente rappresenta parabolicamente le vicende reali del periodo preistorico. E' infatti con la diffusione della scrittura che gli eventi entrano in una nuova fase e diventano cronaca e poi storia. Anche se la storia non può essere considerata completamente imparziale, perchè abitualmente subisce la pressione di interessi, di convinzioni e di situazioni soggettive emotive e politiche.

Comunque sia, le iscrizioni scolpite sulla pietra non possono in alcun

modo tradire la realtà nè trasformare i fatti come specchi deformanti.

Le paleoscritture di Dodona e quella di Butrinto, sul cui muro di cinta ne sono state scoperte recentemente altre 36, ne sono una valida testimonianza.

Esse costituiscono verità incontestabili, a disposizione per ogni ulteriore indagine su basi assolutamente scientifiche.

Esse certificano gli eventi dell'ambiente, senza peraltro commentarli, ed escludono quindi verità «psicodeliche» dettate da stati emotivi e da mutamenti contrastanti.

Esse danno informazioni dirette e non deformate sulla vita sociale, istituzionale e giuridica, connesse con le popolazioni di Dodona e di Butrinto, nonché dei territori limitrofi e affini, come l'Epiro, la Macedonia, la Tracia, l'Etolia e Sparta, dove le norme di vita non seguivano le leggi dell'Attica.

Una delle caratteristiche di maggior rilievo e interesse di queste iscrizioni è costituita dalla loro precisa indicazione sul posto che occupava la donna nel contesto familiare e sociale. Infatti da questi documenti epigrafici risulta evidente che la donna dell'Iliria Meridionale godeva di uno stato di autonomia, in assoluto contrasto con quello della donna greca, perennemente sottoposta a un tutore.

Lo studioso Vatin informa che: «Nella maggior parte del mondo ellenico... ogni donna era sottomessa durante tutta la vita all'autorità di un uomo... Ella non poteva intentare azioni giudiziarie, nè stare in giudizio, nè comprare o vendere a meno che non fosse assistita dal suo kyrios (tutore) (2).

Uno degli scienziati che ha dedicato studi particolari alle iscrizioni di Dodona e di Butrinto è il francese Pierre Cabanes. Egli dà chiarimenti interessanti sui vari aspetti della condizione della donna nell'Iliria Meridionale scrivendo fra l'altro che: «E' sopra tutto interessante notare il posto occupato dalla donna nella gerarchia del gruppo familiare. Il ruolo reale che le compete si può rilevare dalla decisione di emancipazione (liberazione di schiavi) e, per analogia, che gode nella gestione stessa di questo gruppo. In molti casi la donna è citata in testa al gruppo familiare e, sembra, con un significato ben preciso» (3).

Inoltre lo stesso Cabanes riferisce che sulla parete occidentale del teatro di Butrinto le iscrizioni rinvenute danno 18 casi di emancipazione decisi da una donna da sola, relativi alla liberazione di 40 schiavi» (4). Cabanes cita anche il caso di una donna di Dodona che prese da sola l'iniziativa di emancipare uno schiavo all'epoca di Alessandro Magno, cioè tra gli anni 340 e 330 a.C. (5).

L'archeologo italiano Ugolini, uno dei precursori nella scoperta di queste iscrizioni, fa sapere che due atti completi di emancipazione furono eseguiti in conformità della decisione assunta da una donna senza alcuna assistenza.

In uno dei casi riferiti, una certa Teimagora, figlia di Nikolaos, il cui nome è seguito dall'indicazione dell'etnia, Ophulis, emancipò Sotia e Hiero, figlia di Sotia, trattenendole a suo servizio per tutta la durata della sua vita.

Nell'altro caso, citato da Ugolini, Lyso, figlia di Lysianus Kotylaia, rese liberi quattro schiavi, dei quali almeno tre erano donne 6).

Fra le 36 iscrizioni del muro intorno alla città di Butrinto, solo 24 sono leggibili. Appartengono ai sec. II e I a.C., come sopra accennato, si tratta di atti di emancipazione di schiavi, in gran parte ad opera di donne.

Si presentano con lo stesso schema di formulazione: incominciano con la premessa, che costituisce una specie di dedica o invocazione divina, seguono poi i nomi degli emancipatori e quindi quelli degli schiavi liberati, terminando con i nomi dei testimoni citati a garanzia e irrevocabilità della decisione così pubblicamente presa.

Tutte queste iscrizioni dimostrano una larga unità culturale, che sta ad indicare quanto il progresso di una società dipenda dal livello evolutivo della donna. Sono infatti le donne che educano i figli, cioè i futuri membri attivi della società stessa. Di conseguenza, non vi è dubbio che quando le donne sono oppresse, incolte e arretrate, relegate al ruolo di «utensili animali», ogni spinta al progresso dell'umanità viene inesorabilmente frenata.

Dalle paleoscrizioni di Dodona e di Butrinto si rileva chiaramente che la donna dell'Illiria del Sud aveva una propria personalità giuridica pienamente riconosciuta e godeva di completa libertà di decisione senza bisogno di un tutore uomo. Essa aveva inoltre la possibilità di frequentare le raffinate scuole di Butrinto, di Durazzo, di Apollonia ecc. dove più tardi hanno perfezionato i loro studi personalità fra le più importanti di Roma, come Giulio Cesare, l'imperatore Augusto e molte altre.

Intorno al XII° secolo a.C., da quanto espone Seneca, alcune tribù illiriche passarono nella Penisola Appenninica, portando con sé, oltre all'esperienza, la lingua e la cultura.

Una di queste tribù era quella degli Etruschi. Si trattava di una comunità particolarmente sviluppata sotto ogni aspetto, che lasciò impronte incancellabili in tutta la Penisola e specialmente nella Roma sorgente.

Le donne degli Etruschi non erano affatto «utensili animati», ma avevano diritti uguali agli uomini, alla maniera illirica. Questa condizione non era capita dai Greci, e neppure molto dai Romani, che di conseguenza deridevano le donne etrusche considerandole prive di morale.

Non mancano nella letteratura antica testimonianze in questo senso. particolare interesse presentano gli scritti del brillante commediografo latino Tito P. Plauto (254 - 184 a.C.) che si esprime in modo molto irrispettoso verso l'onorabilità delle donne etrusche. Anche lo storico greco Teopulos (IV secolo a.C.) si dimostra aspro e sarcastico nei loro riguardi 7).

Alla morte di Re Agron, nel 231 a.C., salì sul trono illirico la sua vedova, Teuta, che i Romani chiamarono «la Regina isterica». Scarsa simpatia per l'Illiria e la sua regina nutriva anche lo storico greco Polibio (200 - 120 a.C.), e questo sentimento ostile si acuì quando Teuta generalizzò la pratica della pirateria (a quell'epoca corrente e di fatto non disgiunta dal concetto di commercio marittimo) che venne permessa anche alla libera iniziativa privata e non esercitata solo come prerogativa dello Stato.

Polibio definì «follia» e «debolezza femminile» la decisione della Regina Teuta, che peraltro non ha mancato di trovare un riconoscimento favorevole da parte di coloro che, a distanza di tempo, hanno capito il nuovo corso dell'economia da lei assecondato. Un meticoloso studioso di questa politica è il tedesco Ch. E. Welskopf, secondo il quale essa va collegata con l'evoluzione verificatasi allora in Illiria, dove l'economia schiavista collettiva stava sviluppandosi verso una forma più moderna, congiunta all'affermarsi di un'economia privata e individuale 8).

Ciò considerato, al contrario di certi storici di allora, si può dunque sostenere che la Regina Teuta è stata uno dei primi governanti a capire questa nuova politica economica individualista, che ovviamente si rifletteva anche sul settore del commercio-pirateria e sulla aumentata richiesta di forze di lavoro, cioè di schiavi.

Un altro aspetto dell'importanza femminile in Illiria è rappresentato dalla Dea della Conoscenza «Uridia». Nell'illirico moderno, cioè in albanese, il significato di questo nome è: Uri - fame, dia - conoscenza. «Uridia» vuol dire dunque «Fame di Conoscenza».

Le iscrizioni scolpite sulla pietra scoperte finora a Dodona e a Butrinto sono innumerevoli. In realtà sarebbe impossibile in questa sede commentarle tutte, anche se ciascuna offre un proprio fascino comunicativo, emozionante, che il tempo trascorso è stato incapace di cancellare da quei concetti usciti dall'anima di quei popoli antichissimi.

Come se i secoli fossero rimasti attoniti di fronte a tanta bellezza, sfilando davanti a loro con riverenza e commozione.

Per terminare questo breve incontro con i documenti epigrafici di Dodona e di Butrinto, merita rivolgere una particolare attenzione ad uno fra i più interessanti:

«Al buon destino e per la salvezza.

(Quando era) stratega (capo) dei Prasaithi Nikanoros da Metoreos e Lysiscos prostate (rappresentante) di Erithronios, e Nikanoros figlio di Eunomos da Metoreos sacerdote di Esculapio a Butrinto, Timokrates Netidios e la moglie di Timokrates, Meganika, secondo la legge di coloro che non hanno figli, dichiararono libero nel mese di Kydreos Khresimon, figlio di Menonos, e lo dedicarono intoccabile e sacro a Esculapio.

I testimoni: Damocritos di Teisareos, Kestreinos Asantos, e gli altri cittadini Dokinos di Samios, Tharios, Simakos di Lykonios, Lisanos di Lisimakos da Butrinto e Lykinos di Isotiaios da Butrinto.

Lo proclamò Derdas Melanthios» 9).

NOTE:

1. Aristotele, *Politica*, 1253 b.
2. Vatin, *Recherches sur le mariage et la condition de la femme mariée à l'époque hellénistique*, Paris 1970, p. 5.
3. Cabanes, *L'Epire, de la mort de Pyrrhos à la conquête romaine (272 - 167)*, pp. 407 - 413.
4. Cabanes, *L'Epire...*, p. 425, Tab. I.

5. *Ibidem*, p. 588 (iscrizione 74).
6. Ugolini, *Albania Antica*, vol. III (L'Acropoli di Butrinto).
7. N. V. Falaschi, *Antiche Civiltà Mediterranee: Pelasgi, Iliri, Etruschi, Albanesi*, Roma 1984, p. 52.
8. Welskopf, *Die Produktionsverhältnisse im Antiken Orient und im greichich-römischen Altertun*, Berlino 1957, p. 289.
9. *Iliria*, 1981, 1, p. 231.

N. V. F.

ZARE CENUȘIE

Vine toamna arămie
Făcându-și din frunze iie
Și din florile din luncă
O beteală pentru nuntă.

Cucul, puii își privește.
Puiul cel mai mic nu crește.
Trist, cu ochii face roată.
Cui îi va mai spune tată?

Pășarile călătoare
Se duc în țara cu soare
Tot vâslind spre zarea lină
Pentr-o rază de lumină.

Toamnă, toamnă drum de ducă,
Rămânear-ai pe-o ulucă,
Țeapănă ca varza crudă,
Toamnă lungă și zăludă.

JERTFA DE ANOTIMP

Coboară din lună un drum de tăcere
Către matca aspră înflorită-n timp-
Și-n câmpii uitate, arămite semne
Ne vestesc sosirea altui anotimp.

E deja trecută vremea prin zăbrele
Buzele iubirii strigă în ursit,
Jertfa din cuvinte curge în uimire
Și se pierde mută într-un asfințit.

MARIETA SAVA-BURSUC

PE URMELE LIMBII DACILOR

de Prof. DUMITRU ȘERBU

Se constată că problemele de istorie trezesc un viu interes în pături din ce în ce mai largi. Cele mai căutate în prezent sunt cele în legătură cu viața și civilizația poporului dac. Fără îndoială, interesul pentru această temă este stârnit și de dese descoperiri arheologice și de noile dovezi și interpretări ale izvoarelor istorice. Dar poate că e aici și o dorință de a repara o nedreptate făcută strămoșilor noștri. A trebuit să intervină, cu toată energia, Mihail Kogălniceanu și alții, dar mai ales B. P. Hasdeu, pentru a atrage atenția asupra acestei nedreptăți.

Pe scurt, istoria a reluat în cercetare izvoarele și a venit cu actul prin care se repara nedreptatea, afirmând prin marele istoric Al. Xenopol, că «în rădăcina fiziologică a neamului românesc se află vechiul prototip dac». Dar restaurarea nu s-a făcut pe deplin, pentru că în ce privește limba, socotește că este a Romanilor, adică latina. Poate că era prea puternic curentul latinist, pe a cărui poziție se menținea neclintită lingvistica română, încât Xenopol a trebuit să se mulțumească cu această formulă de compromis.

La aceeași formulă, exprimată doar cu alte cuvinte și cu unele concesii pentru câteva cuvinte dacice, s-au menținut și istoricii următori, până în ziua de azi. Totuși, apar și istorici care demonstrează că formula cu limba latină e discutabilă.

Lingvistica românească a avut norocul și nenorocul să fie dominată de figura lui Ovid Densusșianu, care, cu toate că a produs lucrări de care totdeauna se va ține seama, a făcut și afirmații cu care a ținut să sfideze opinia publică, chiar din acea vreme. Iată un astfel de exemplu negativ, apărut în lucrarea sa cea mai de seamă, *Istoria literaturii române*, ed. J. Byck, vol. I, 1961, p. 189 ș.u.: «O chestiune asupra căreia suntem de acord cu Rösler este așezarea centrului de formație a limbii române la sud de Dunăre. Acesta este un fapt care ni se pare indiscutabil și pe care cercetările filologice îl vor con-

firma cu timpul și mai bine. Ne deosebim însă de Rösler când acesta plasează nașterea limbii române în Moesia și admite că Românii sunt urmașii coloniștilor stabiliți de Aurelian în această provincie, după evacuarea Daciei, în anul 271. După părerea noastră, limba română n-a putut să se dezvolte decât pe un teritoriu mai întins decât Moesia și mai apropiat de Adriatică. Și acest teritoriu nu poate fi decât Iliria...».

Este lesne de înțeles că nici Rösler nu s-ar fi așteptat la o astfel de formulare.

Dar argumentele cu care încearcă să-și susțină teza nu sunt prea convingătoare. La p. 196 singur scrie: «Faptele pe care le-am expus pentru a dovedi că româna s-a format la sudul Dunării nu sunt, desigur, prea numeroase. Ele sunt însă singurele pe care putem cuteza astăzi să clădim ceva solid. Printre ele sunt unele care ne par absolut decisive; pentru a le mări numărul va trebui să așteptăm ca limbile balcanice să fie mai bine cunoscute decât acum».

Viziunea sa în ce privește formarea poporului român și a limbii sale o exprimă și mai categoric în ultimul capitol, intitulat «Concluzie»: «Transportată din Peninsula Balcanică, latina întâlnește aici traca, ilira și greaca. În lupta care începe între ea și celelalte limbi, traca și ilira pierd cea mai mare parte a domeniului lor. Abordând în ea o parte a elementului autohton, latina balcanică s-a transformat, cu timpul, într-un grai romanic special, a cărui dezvoltare merge, într-o anumită măsură, până în secolul al VI-lea, paralel cu aceea a albanezei și mai ales a dalmatei, a italienei și, câteodată, a retoromanei. Acest grai romanic devine limba română propriu zisă în momentul în care pătrunderea Slavilor îl desparte de restul Romaniei.

Din centrul formației sale, Iliria, limba română avea în evul mediu ramificații spre nord, până în Dacia...».

Deci, exact pe dos decât concluziile la care ajunsese istoria. Despre Daci și dacism nici vorbă.

O încercare de atenuare în problema formării poporului român a încercat-o Al. Rosetti: «Caracterul balcanic al limbii române și dezvoltarea românei în zona civilizației grecești, implică formarea ei, în mod esențial, în Peninsula Balcanică, deci în sudul Dunării, într-o regiune de contact cu teritoriul romanizat nord-dunărean (vechea Dacie romană și în special Banatul); formula, în privința teritoriului de formațiune a limbii române fiind «la sudul și nordul Dunării, iar nu la nordul și sudul Dunării» (Al. Rosetti, *Istoria Limbii române*, 1938, p. 115).

Câtă atenuare poate aduce, în special finalul acestei formulări cu aspect de cimilitură?

E drept că lingvistica de la Cluj-Napoca a avut o activitate impresionantă. Dar în ce privește problema poporului și a limbii române vin cu o corectură categorică. Iată-o exprimată de un reprezentant de seamă al lingvisticii clujene, D. Macrea, în lucrarea sa *Lingvistică și cultură*, 1978, p. 44: «Privită în lumina realităților istorice, este evident că limba și poporul român s-au format mai ales în nordul Dunării, unde s-au constituit mai târziu și sta-

tele românești de sine-stătătoare, care - atât cel muntean, cât și cel moldovean - s-au dezvoltat dinspre nord spre sud, adică dinspre Transilvania și nu invers, dar și pe malul drept al Dunării, în regiunea romanizată, de-a lungul părții de jos a marelui fluviu, cu care Dacia a avut în tot timpul stăpâniri romane, în sud-estul Europei, ca și de atunci încoace, un strâns contact economic și politic. Dialectul daco-român, vorbit în Dacia, și dialectele aromân, megleno-român și istro-român, vorbite în sudul Dunării, sunt mărturia acestei realități istorice».

Este o formulă care slujește mai bine concepției latiniste, însă excesivul apare în insistența lui «dinspre nord spre sud», care, în mod firesc, duce la impresia că poporul român s-a format în nord - chiar cu precizarea Transilvania - și de aici a roit, ajungând în Peninsula Balcanică până în Grecia. Se reia astfel în sens invers, greșeala făcută de Al. Philipide, Ovid Densusianu, Al. Rosetti și alții, care susțineau că lucrurile s-au petrecut de la sud spre nord. Faptul legendarului Negru Vodă și al lui Dargoș Vodă - deplasări locale, cu caracter administrativ, din regiuni pline cu Români în altele alăturate tot cu populație românească - nu justifică concluzia trasă.

Dacă, în ce privește formarea poporului și a limbii românești, acestea sunt concepțiile, scrisul în limba română are și el o istorie destul de agitată.

Istoria scrisului pornește de la o situație impusă chiar de istorie - și e valabilă atât pentru concepția romanistă, cât și pentru cea dacistă -, pentru că poporul român, continuatorul fie al Romanilor, fie al Dacilor, în funcție de prima sau a doua concepție, popoare care cunoșteau scrisul, s-a pomenit din cauza teribilelor migrațiuni, fără documente scrise. Deci, nici dovezi scrise despre limbă, nici despre alfabetul folosit.

S-au făcut eforturi laudabile, în special în secolul trecut, de a se aduna orice fel de scrisuri vechi, fie religioase, fie laice. Prin donația unor posesori de vechi manuscrise sau aflarea altora prin podul unor vechi mănăstiri, s-au găsit câteva, socotite ca cele mai vechi și anume: *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codicele Voronețean* și *Psaltirea Hurmuzaki*, cunoscute laolaltă și sub numele de «Textele rotacizante» sau «Textele maramureșene».

Cercetându-se vechimea hârtiei, după filigrane, s-a ajuns la concluzia că sunt scrise cam pe la jumătatea secolului al XVI-lea și că au precedat tipăriturile lui Coresi. Ele, fie că erau traduceri din slavonă sau copii după textele pre-existente, pentru vechimea lor au fost proclamate «monumente de limbă românească».

Cum de la aflarea lor și până în 1965, când a apărut lucrarea lui P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română* (București, 1965), s-au socotit toate ca fiind din anii 1530 - 1550, s-a ajuns la concluzia - susținută de cei mai de seamă dintre lingviștii noștri - că scrisul în limba română ar fi fost determinat de Reforma luterană. Alții, în frunte cu N. Iorga (care deși la început a fost adeptul teoriei luterane) au susținut că începutul scrisului românesc s-ar datora husitismului.

Au mai fost și alte teorii, dar a prevalat cea a luteranismului, ca fiind mai temeinic argumentată.

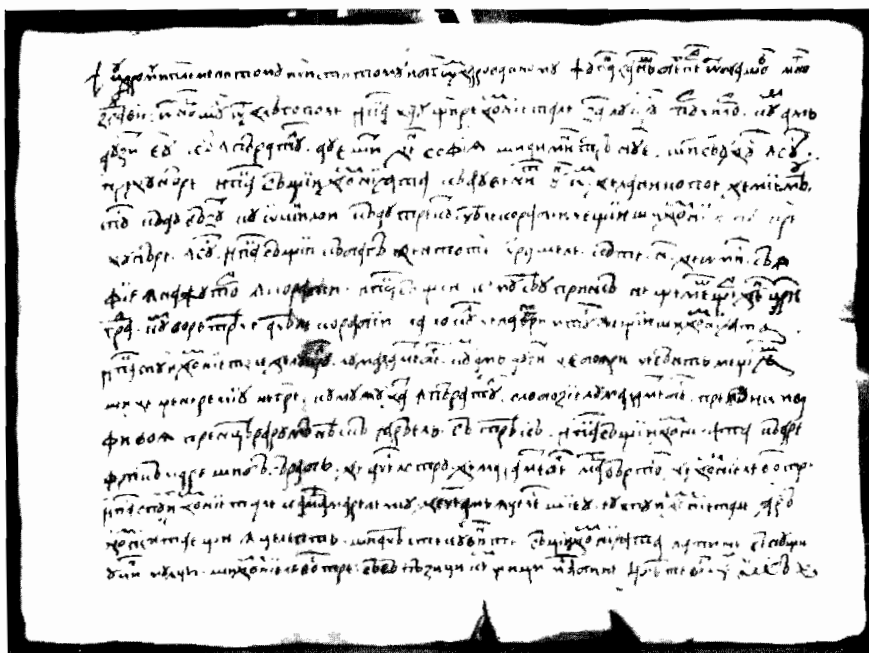
În ce privește alfabetul folosit, s-a constatat că e cel cirilic. De altfel, până acum nimeni nu a contestat că noi am început să scriem în limba slavă și că mai târziu, sub diferite influențe, am început să scriem și în limba română, însă cu același alfabet.

Cât despre limbă ea era în unele locuri dureros de greoaie, cum se exprimă pe bună dreptate Al. Piru. Ovid Densusianu, susținător fervent al teoriei luteraniste, spune despre aceste texte: «Sunt scrise într-o limbă barbară; ele trădează eforturile care se făceau pentru redarea în scris a cuvintelor din limba vorbită; fonetica este uneori atât de alterată încât trebuie să ghicești cuvintele pe care intenționa să le scrie autorul».

Problema care se pune este dacă ele reprezentau într-adevăr limba românească din acea vreme. Știm că scrisul este o artă și nici astăzi el nu reprezintă nici măcar propria vorbire a autorului. De aceea este sigur că nu putem să spunem că aceste texte au calitatea de a reprezenta limba românească din acea vreme în toată complexitatea ei.

Poate că aceste cusururi au fost și salvarea lor, pentru că, nefiind folosite la slujba bisericească, au fost lăsate deoparte sau aruncate în poduri. Cele bune, care puteau fi socotite că reprezentau limba vorbită, au dispărut *prin uz*. Ne-au rămas doar rebuturile.

Documentul de limbă română din 1521.

Apariția *Scrisorii lui Neacșu* a pus teoria luteranistă într-o grea situație, pentru că fiind datată cu anul 1521 era în afară de orice influență luterană; iar limba clară, logică și curgătoare, ca aceea de azi. Prin ea se infirmă ideea că am scris sub influența luteranismului, precum și aceea că limba textelor rotacizante ar reprezenta limba vorbită în acea vreme.

Era cazul ca susținătorii teoriei luteraniste să o primească cu bucurie. dar împotriva acelei scrisori s-a organizat o acțiune tacită de neluare în seamă, bagatelizare, mergându-se chiar până la acuzarea de fals.

Nicolae Iorga, descoperitorul ei în arhiva Brașovului (care era atunci în Austro-Ungaria), indignat de indiferența acestei primiri, a publicat-o în sub-solul unei pagini din Hurmuzaki, 1900, vol. XI, p. 843, însoțind-o cu câteva cuvinte de obidă.

După douăzeci de ani, scrisoarea a fost republicată de istoricul literar Gheorghe Adamescu, «ca prim document în limba română», în *Istoria literaturii române* din 1920. Prin această republicare, scrisoarea lui Neacșu a fost făcută cunoscută marelui public și a trebuit să fie acceptată, cu destulă întârziere, și de către luteraniști, nu fără unele răbufniri împotriva ei.

Cât despre Neacșu, nu i s-a dat nici un pic de importanță. În general e socotit boier, dar în ultimul timp i se mai spune și *orășean*, probabil spre a explica faptul că era știutor de carte și cunoscător al limbii slavone.

El însă era negustor în Câmpulung (vezi și Tribuna din 27 aprilie 1978), nu dintre cei mai bogați, cunoscut sub numele de Neacșu Lupa Roșca. Vindea pește, piei, miere, ceară și cumpăra produse meșteșugărești de la Brașov. Cu Iohannes Benckner avea legături de prietenie din tinerețe. Vizitaseră împreună și Porțile de Fier. Acum, fiind de circa 70 - 75 de ani, cu ginere și el cu vază în oraș, și cunoscut de Benckner, pentru că îl pomenește nominal ca o garanție a seriozității știrilor ce le dă în scrisoare, nu mai poate să se ducă personal, ci folosește acest mijloc dând informații culese de la boierii vecini și de la ginerele său Negre.

După scris, se vede că a învățat să scrie și să citească la școală bună, de vreme ce învață și unele formule slavone, la modă, cu care să înceapă și să sfârșească o scrisoare. Evident că școala a urmat-o în copilărie, prin anii 1450 - 1460. Dacă ținem seama de faptul că dascălul, sau dascălii, la care a învățat erau oameni cu pregătire bună, se vede că și aceștia învățaseră cam pe vremea lui Mircea cel Bătrân.

Iată că acest Neacșu din Câmpulung, pe lângă faptul că este autorul acelei scrisori, prin însăși existența sa, ca un adevărat document viu, ne poate sluji ca să înțelegem mai bine această latură a vieții culturale în Țara Românească.

Existența *Scrisorii lui Neacșu*, ca și semnificațiile ce se desprind din însăși viața autorului ei, au fost o adevărată revelație pentru evoluția limbii și a formării poporului român. Acești doi factori, scrisoarea și autorul ei, demonstrează că scrisul în limba română nu a fost legat de luteranism și nici chiar de husitism, iar limba românească este clară și precisă, un adevărat mijloc lesnicios de înțelegere între cei ce o cunosc.

Prin comunicarea privind *Manuscrisul românesc din Codicele din Ieud*, a cărui vechime am stabilit-i în anul 1391 sau 1392, am întărit convingerile desprinse din existența Scrisorii lui Neacșu. Acest manuscris este cu mult mai întins decât scrisoarea lui Neacșu. El cuprinde 48 de pagini de limbă românească și are aceeași claritate și precizie. Este alcătuit din trei texte, dintre care numai primul, care este originalul, este datat cu anul 1391. Celelalte două texte sunt copii ale unor scrieri cu mult mai vechi (cu secole).

Datarea propusă de mine (1391) a fost acceptată în mai multe lucrări de valoare, pe această temă s-au ținut conferințe la București, Ploiești, Craiova etc., iar cu prilejul Congresului de istorie de la București din anul 1980, s-au distribuit participanților broșuri în limbi de largă circulație, în care această datare a *Manuscrisului românesc* era adoptată. Se pare că mai marea libertate de acțiune a istoricilor și filologilor a contribuit ca acest manuscris să nu-și aștepte confirmarea atâta timp cât a așteptat Scrisoarea lui Neacșu.

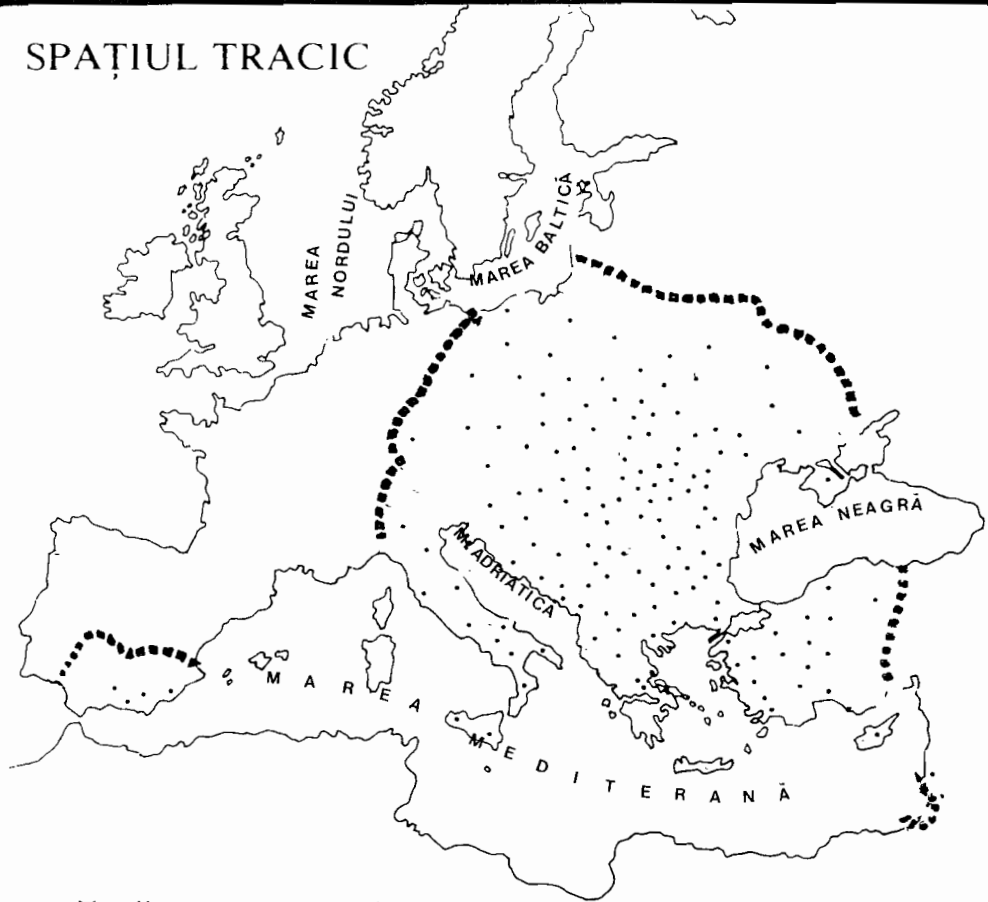
(Va urma)

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate și la adresa: Ion Coja, Căsuța poștală 73-17, București.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

CUPRINSUL

Hristache Tatu, <i>Un sanctuar tracic al Soarelui la Cetatea din Petriș?</i>	1
Prof. I. C. Drăgan, <i>Etat et religion dans les sociétés anciennes</i>	10
Nermin Vlora Falaschi, <i>L'importanza della donna nell'Iliria del Sud</i>	13
Marieta Sava-Bursuc, <i>Zare cenușie. Jertfa de anotimp</i>	17
Prof. Dumitru Șerbu, <i>Pe urmele limbii Dacilor (I)</i>	18

NOI TRACII

Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto

Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78

Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)